

Egyetemi doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

A Roma lakosság egészségi állapotának és társadalmi helyzetének javítását célzó politikák hatékonysága az európai régióban

Fésüs Gabriella

Témavezető: Prof. Dr. Ádány Róza, az MTA doktora

DEBRECENI EGYETEM
Egészségtudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2012

A Roma lakosság egészségi állapotának és társadalmi helyzetének javítását célzó politikák hatékonysága az európai régióban

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
Az egészségtudományok. tudományágban

Írta: Fésüs Gabriella okleveles közgazdász

Készült a Debreceni Egyetem Egészségtudományok doktori iskolája
(Megelőző orvostan és népegészségtan programja) keretében

Témavezető: Prof. Dr. Ádány Róza, az MTA doktora

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Prof. Dr. Balázs Margit, az MTA doktora
tagok: Dr. Fónai Mihály, kandidátus
Prof. Dr. Boncz Imre, PhD

A doktori szigorlat időpontja: 2012. március 28.

Az értekezés bírálói:

Dr. Bayard Roberts, PhD
Dr. Ádám Balázs, PhD

A bírálóbizottság:

elnök: Prof. Dr. Balázs Margit, az MTA doktora
tagok: Dr. Bayard Roberts, PhD
Dr. Ádám Balázs, PhD
Dr. Fónai Mihály, kandidátus
Prof. Dr. Boncz Imre, PhD

Az értekezés védésének időpontja: 2012. március 28.

1. Bevezetés

A roma népesség az Európai Unió (EU) legnagyobb, leginkább a közép- és délkelet-európai országokban jelen lévő etnikai kisebbségi csoportját képezi. Számuk mintegy 10 millióra becsülhető, és a magas születési arány miatt növekszik. Sok roma gazdaságilag érzékeny, a társadalomból kivetett maradt, ami alacsony iskolázottságukból és a munkaerő-piaci részvételükből, valamint az őket érintő széles körű diszkriminációból is nyilvánvaló. A rendelkezésre álló kutatások feltűnően nagy különbséget mutatnak a roma és a többségi társadalom tagjainak születéskor várható élettartama, valamint egészségi állapota között, leginkább a fertőző és a nem fertőző betegségek esetében.

Az elmúlt évtizedekben nemzeti és nemzetközi politikai kezdeményezések sorozata született a romák helyzetének javítása érdekében. Az EU a 2004-ben és 2007-ben csatlakozó országok számára (releváns esetekben) a tagság explicit feltételül szabta a roma kisebbség jogainak biztosítását. Számos nemzetközi szervezet nyújtott pénzügyi támogatást a romák társadalmi és gazdasági problémáinak megoldását célzó intézkedésekhez.

A különböző kezdeményezések ellenére az elmúlt évtizedek csak kis előrehaladást hoztak a legtöbb közép- és délkelet-európai országban élő romák helyzetének javulásában. Emellett az az aggály is felmerült, hogy a jelenlegi gazdasági válság aránytalanul súlyosan érinti majd az érzékeny társadalmi rétegeket, beleértve a romákat is.

Bár a roma társadalom az elmúlt évtizedekben számos társadalmi és gazdasági tanulmány alanya volt, mégis kevés ismeret született ezekből a tanulmányokból. Kevés rendszerezett kutatás folyt és még kevesebb ismeret született azzal kapcsolatban, hogy milyen mértékben hoztak társadalmi és gazdasági eredményeket a romák közép- és délkelet-európai integrációját elősegíteni hivatott stratégiák és programok. Ezen tudásbeli

szakadék áthidalását célozva a jelen értekezés azokra a tényezőkre összpontosít, amelyek gátolják a különböző kezdeményezések eredményességét.

2. Célok és módszerek

A jelen tanulmány célja, hogy a) feltárja a közép- és kelet-európai roma és többségi társadalom tagjai között fennálló egészség és társadalmi egyenlőtlenségek fő meghatározóit; b) azonosítsa azokat a tényezőket, amelyek gátolják a meglévő, romák társadalmi helyzetét javítani kívánó politikai kezdeményezések eredményességét; és c) hatékony megoldásokat javasoljon a romák helyzetének javítására. A tanulmány átfogó képet kíván festeni azáltal, hogy az egészségügyet számos, a roma populáció egészségének javítására közvetlen hatással lévő stratégia (oktatás, foglalkoztatottság, területfejlesztés, lakhatás, gazdasági fejlődés) kontextusába ágyazza. Mindeközben a következő feltevéseket vizsgálja:

- (i) A közép- és kelet-európai romák társadalmi és gazdasági integrációjának javítását célzó stratégiák korlátozott hatékonysággal bírtak az elmúlt évtizedekben, ami a roma népesség folytatólagos, mélyen gyökerező és többszörös társadalmi és gazdasági hátrányát okozta.
- (ii) A roma integrációs stratégiák hatékonyságát számos tényező gátolja. Némelyek a szélesebb keretfeltételekhez kötődnek, beleértve a roma populációra vonatkozó alapvető adatok meglétét, a közpolitikák természetét, az előítéleteket és a diszkriminációt, mások pedig specifikus helyi kontextusokkal vannak kapcsolatban, amelyekben a romák élnek.
- (iii) A stratégiák hatékonyságának növelése egy sor összefüggő politikai lépést kíván, beleértve a tudásbázis erősítését, a romáknak a politika áramának fősodraba való bevonását, a megfelelő költségvetés-tervezés biztosítását és az előítéletek és diszkrimináció elleni küzdelmet.
- (iv) Habár a roma felzárkóztatási stratégiákért a nemzeti és regionális kormányzatok maradnak elsősorban a felelősek, a nemzeteket átfogó politikai keretek a változások elősegítői lehetnek. Következtetéseket lehet levonni a világ más tájain működő, a hátrányos helyzetű népesség integrációját célzó

stratégiákból is.

A kutatási folyamat a probléma meghatározásától az eredmények értelmezéséig és a „policy” javaslatok megfogalmazásáig terjedt. A probléma meghatározása az eddig megjelent irodalom alapján történt a következő irányvonalak mentén: a) a roma és nem roma emberek egészséggyenlőtlenségek fő meghatározói, és b) olyan „policy” kezdeményezések, amelyek célja a közép- és kelet-európai roma népesség egészségi, társadalmi és gazdasági helyzetének javítása. A Medline, a Web of Science, az Elsevier és a Google Scholar adatbázisaiban történt kutatás. A keresés ismétlődő volt, és minden adatbázisra vonatkozóan külön keresési stratégia került alkalmazásra. A probléma meghatározásának alapján a bevezetőben olvasható négy feltevés fogalmazódott meg.

Felderítő kutatási technikákat segítettek a romák hátrányos helyzetét javítani kívánó „policy” kezdeményezéseket fokozó, illetve gátló tényezők feltárásában. Ezek a következőket tartalmazták: a) nemzeti és nemzetközi szervezetek és civil szervezetek stratégiai dokumentumainak vizsgálata, és b) nemzeti és nemzetközi törvényhozókkal, illetve a civil társadalom képviselőivel folytatott strukturált interjúk. Az interjúalanyokat szaktudásuk alapján kerültek kiválasztásra, hogy választ kaphassunk a roma integráció többdimenziós kérdéseire. A kutatómunka eredményei kiegészítették a probléma meghatározását, leginkább a „policy” kezdeményezések hatékonyságához kötődő, kevésbé kutatott szempontokat, és hozzájárultak a „policy” javaslatok megfogalmazásához.

3. Irodalmi áttekintés

Demográfiai mutatók

Habár a becslések az adatgyűjtés módjától függően különböznek, az Európai Unió területén élő roma népességet 10 millió főre becsülik. Ez a népesség a többségi társadalomtól eltérő népességi mutatókkal bír, hiszen a roma társadalom több mint fele a magas születési arányból és az alacsony születéskor várható élettartamból eredően 20 év alattiakból áll. Míg a többségi társadalom termékenységi mutatói az EU sok területén

várhatóan a népességreprodukció természetes határa (2,1 gyermek/nő) alatt maradnak, a romák népességreprodukciója magas, habár az előrejelzések szerint az elmúlt években kismértékben csökkenni kezdett.

Az európai romák túlnyomó többsége helyhez kötött életformát folytat, habár a jobb életkörülmények reményében növekvő számban kezdtek kivándorolni más EU-tagállamokba, valamint Európán kívülre. A romák befogadása tagállamonként különbözik, van, ahol segítséget kapnak a munkaerőpiac és a közszolgáltatások kihasználására, és van, ahol továbbra is diszkriminációt és kirekesztést tapasztalnak. Bizonyos tagállamokban, mint pl. Olaszországban és Franciaországban nemrégiben kitoloncolásnak vetik őket alá. A romák már sok évtizede szenvednek a diszkrimináció és társadalmi kirekesztés miatt. Sokan több személyes jellegzetesség miatt szenvednek el diszkriminációt, ezek közé tartozik pl. az etnikai hovatartozás, a nem, a kor és a fogyatékoság.

Egészségi állapot

A rendelkezésre álló kutatások azt mutatják, hogy a romák rosszabb egészségi állapotúak, lényegesen alacsonyabb a születéskor várható élettartamuk, és magasabb esetükben a ragályos és nem ragályos betegségek előfordulási aránya, mint a közép- és délkelet-európai többségi társadalmak tagjai között. A Magyarországon végzett, a roma telepek lakosságának és a lakosság többi részének egészségi állapotát összehasonlító kutatás azt mutatja, hogy saját bevallás szerint a romák egészségi állapota sokkal rosszabb, mint a többség társadalomé általában. A Bulgáriában, a Cseh Köztársaságban, Görögországban, Portugáliában, Romániában, Szlovákiában és Spanyolországban élő romák egészségi állapotával foglalkozó, a megkérdezettek saját véleményének gyűjtésére irányuló tanulmányok szintén azt mutatták, hogy igen magas a krónikus betegségek, mint a migrén, a fejfájások, a magas vérnyomás, az ízületi gyulladások és a reuma előfordulása a roma felnőttek, míg az asztma, a krónikus hörghurut és a különféle allergiák előfordulása igen magas a kiskorúak körében. A roma társadalmakon belül különösen a perifériára szorultak a nők, a gyerekek, a fiatalok és a rokkantak. A lányok különösen hátrányos helyzetben vannak, amit a tinédzserterhességeknek a legszegényebb és legtanulatlanabb

társadalmakban tapasztalható igen magas száma is mutat. Alacsony születéskori súly, koraszülés és a fogamzásgátló módszerek használatának hiánya mindennapos a romák esetében.

A romák rossz egészségi állapotát több, szorosan összekapcsolódó változónak tudhatjuk be. Sok országban a romák a társadalmilag és gazdaságilag fejletlen régiókban élnek, gyakran elkülönült és túlszűfolt, kedvezőtlen környezeti feltételekkel jellemezhető telepeken. A gyenge társadalmi és gazdasági feltételek, mint az aluliskolázottság és munkanélküliség, valamint a kedvezőtlen lakhatási körülmények mind erős hatást gyakorolnak a roma népesség egészségére.

A Cseh Köztársaság roma lakosságának alacsony születési mutatóiról végzett tanulmány kimondja, hogy ezek a mutatók kifejezetten a társadalmi-gazdasági tényezőknek tudhatók be. Ezt a tényt alátámasztotta egy Szlovákiában végzett tanulmány is, amelyben a roma és nem roma serdülőket hasonlították össze, és amely kimutatta, hogy a társadalmi-gazdasági tényezőknek nagy szerepe van az egészségi állapotok különbségeiben. A kutatások szerint Bulgáriában, Magyarországon és Romániában az iskolázottság és a jólét volt az egészségi állapotban jelen lévő egyenlőtlenségek fő meghatározó tényezője, ám e tanulmányban az etnikai hovatartozás szerepe országonként különböző volt. Egy Magyarországon végzett kutatás szerint a kulturális, valamint a társadalmi-gazdasági tényezők is elsődleges szerepet játszanak az egészségmagatartásban. A kutatások szerint a romák között már igen korai életkortól magas a dohányzók, droghasználók és alkoholfogyasztók száma.

A roma és a többségi társadalom tagjai közötti egészségkülönbségek az egészségügyi szolgáltatások romák általi hozzáférhetetlenségével és alacsony kihasználtságával is magyarázhatók. Néhány országban a romák nem rendelkeznek egészségbiztosítással programokba, leginkább azért, mert nincsenek meg a személyi azonosságot igazoló dokumentumaik. Azokban az országokban, ahol mindennapos a hálapénz, a romáknak sok esetben magasabb árat kell fizetni, ha egészségügyi szolgáltatást vesznek igénybe, ami az alacsony bevételű roma háztartásoknak megfizethetetlen. A romáknak emellett az

egészségügyi intézményekhez való utazás is problémás azokról a távoli telepekről ahol, a többségük él. Ezenfelül kulturális tényezők is szerepet játszanak, mint például az egészséggel és betegséggel kapcsolatos hagyományos roma hiedelmek és felfogások, valamint az alternatív orvoslás hatékonyságába vetett hit is. A romák és az egészségügyi dolgozók közötti rossz kommunikáció szintén gyakori, és leginkább a kölcsönös előítéletből és a nyújtott egészségügyi szolgáltatás minőségének megítélése közötti különbségekből fakad. Az egészségügyi szolgáltatást igénybe vevő romákkal szembeni diszkriminációról szóló jelentések igen gyakoriak. Ezen kihívások következménye az, hogy a romák továbbra is nehézségekbe ütköznek az egészségügyi szolgáltatások, különösen szakorvosi és megelőző szolgáltatások, valamint közegészségügyi programok igénybevételekor.

Iskolázottság és munkaerő-piaci feltételek

Bár látható előrehaladás a romák között történelmileg alacsony elemi iskolázottság javítására tett törekvésekben, iskolázottsági szintjük továbbra is alacsony. Sok roma gyerek úgy kezdi az általános iskolát, hogy nem részesült kisgyermekkorai oktatásban, azután társadalmilag elkülönült kiegészítő iskolákba járnak, mint amilyenek a fejlődési nehézségekkel küszködő gyerekek „különleges iskolái” és a „cigány gettóiskolák”, amelyek alacsony szintű oktatást nyújtanak. A középiskolai tanulmányokat elhagyó romák száma magas, amelynek következménye, hogy kevés roma fejezi be a középfokú tanulmányait, és még kevesebben fejeznek be felsőfokú tanulmányokat. Különböző magyarázatok születtek a magas iskolaelhagyási mutatók okaira, és ezek között szerepelnek az oktatás költségei, amelyek elveszik a családotól a gyerekmunkából befolyó bevételeket.

Az iskolázottság alacsony szintje a széles körű munkaadói diszkriminációval együtt a romák nagy számát zárja ki a munkaerőpiacról. A rövid és hosszú távú munkanélküliség szintje jelentősen magasabb a romák körében, mint a többségi lakosság esetében, sok roma azonban a fekete munkaerőpiacon keres munkát. Ennek ellenére a romák túlnyomó többsége gazdaságilag inaktív és függ az állami segélyezéstől. Ez a nagyfokú segélyektől való függés több tényező együttállásának az eredménye, többek között a készségek és

képességek alacsony fokú ismerete, valamint a gyenge társadalmi-gazdasági feltételek, amelyek között a romák élnek.

Földrajzi és kontextusbeli tényezők

A földrajzi és egyéb kontextusbeli tényezők szintén kulcsszerepet játszanak a romák rossz társadalmi-gazdasági helyzetében. A roma népesség a társadalmilag és gazdaságilag alulfejlett régiókban koncentrálódik. Egy Szlovákiában végzett kutatás kimutatta, hogy Kelet-Szlovákiában él a legtöbb roma, amely Szlovákia egyik legkevésbé fejlett régiója, ahol magas a munkanélküliség. Hasonlóképpen egy Magyarországon végzett tanulmány úgy találta, hogy az ország elmaradottabb keleti és déli régióiban él a legtöbb roma, és ott is a többszörös társadalmi és gazdasági hátránnyal küzdő kistérségekben összpontosulnak.

A romák legtöbbször elkülönült és túlszűfolt külterleki telepeken élnek, a lakott területek határaiban lévő leélt lakóhelyeken, ipari területek és személtlerakó helyek közelében, és legújában nyugat-európai táborokban. A roma telepek általában rossz környezeti feltételekkel és az alap infrastruktúra, mint pl. csatornázás, villamos energia, oktatás, egészségi és szociális szolgáltatások hiányával jellemezhetők. A roma telepek és a közszolgáltatások között rendelkezésre álló közlekedési lehetőségek általában nem megfelelőek.

A roma integráció gazdasági dimenziója

A roma kisebbség integrációja nem csak társadalmi igazság és egyenlőség kérdése. Gazdasági hatékonyság kérdése is. A romákban kihasználatlan emberi és munkaerőforrások rejlenek. Mivel az oktatás és az egészségügy az emberi tőke nélkülözhetetlen részei, a romák e téren elért eredményeinek javítása hozzájárulhat a gazdasági fellendüléshez. A romák és nem romák egészségi állapotában fennálló egyenlőtlenségek csökkentése enyhítené a gazdaságban jelen lévő termelékenységi hiányt, a munkaerőpiacon való részvételük erősítése pedig alapvető fontosságú az adóbevételek növelésében és a társadalombiztosítási rendszerhez való hozzájárulásban. A Világbank kimutatta, hogy a Szerbiában, a Cseh Köztársaságban, Bulgáriában és

Romániában élő romák termelékenységének kiteljesítése 9,9 milliárd EUR összeggel növelné a gazdasági mutatókat, ami a négy országnak összesen mintegy 3,5 milliárd EUR összegű pénzügyi többletet jelentene. Bolgár becslések azt mutatták, hogy a romák következő 10 év során végbemenő integrációja körülbelül 22 milliárd leva (mintegy 11 milliárd EUR) átlag pénzügyi többletet jelentene, és az integráció előnyei messze meghaladnák annak költségeit. A roma oktatás többségi társadalom szintjére való felfejlesztésének potenciális költségvetési nyereségéről szóló Magyarországi kutatás jelentős hosszú távú előnyöket mutatott az állami költségvetés szempontjából a megnövekedett adóbevételek és a csökkent állami segélyezés révén.

A romák társadalmi és gazdasági integrációját célzó stratégiák

Az elmúlt két évtizedben számos nemzetközi szervezet igyekezett elősegíteni a romák befogadását, beleértve az EU-t, a Világbankot, az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programját, az Európai Tanácsot és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetet, az Egészségügyi Világszervezetet és olyan civil szervezeteket, mint a Nyílt Társadalom Intézet. Nemzeti szinten számos kormány fogadott el a romák helyzetének javítását célzó stratégiákat.

A Roma Integráció Évtizedének 2005. évi kezdete a közép- és délkelet-európai kormányok és nemzetközi szervezetek roma integráció melletti magas fokú politikai elszántságát jelezte. Ez azóta regionális kereteket adott a 2015-ig szóló roma befogadási stratégiáknak. Az akciótervek elsősorban az oktatást, a foglalkoztatottságot, az egészségügyet és lakhatást emelték ki, valamint a szegénység, a diszkrimináció és a nemek közötti egyenlőség döntő fontosságú témáját. Az Évtized első éveinek értékelése azonban azt mutatja, hogy az országok és a különböző ágazatok között eltérő a stratégiák kivitelezésének előrehaladása. A kormányzati politikák elsődleges céljának az oktatás tűnik, amelyet a lakhatás, a foglalkoztatottság és az egészségügy követ. A folyamatnak kimutatható gyenge pontjai is vannak, különösen a monitoring és az értékelés szempontjából.

Az Európai Unióban a romák társadalmi és gazdasági helyzete az elmúlt években növekvő aggodalmat keltett. A romák európai állampolgárok, akiket a többségi népességgel azonos jogok illetnek meg, beleértve a mozgás szabadságát, amelyből

eredően egyre többen költöznek más tagországokba. A romák társadalmi és gazdasági helyzete és diszkriminációjuk mértéke minden országban hasonló.

Az EU a 2004-ben és 2007-ben csatlakozó országok számára (releváns esetekben) a tagság explicit feltételül szabta a roma kisebbség jogainak biztosítását. A diszkrimináció ellen hozott különböző törvények mellett az EU egy sor pénzügyi eszközt is biztosít a romák befogadásának és a politikai koordinációs programoknak a támogatására.

Az elmúlt években az Európai Tanács, az EU legmagasabb szintű politikai testülete erős politikai elszántságot mutatott a roma kérdés megoldására, és felszólította a tagállamokat, hogy minden eszközt használjanak fel a romák befogadásának elősegítésére. Az Európai Parlament több, a roma befogadást erősítő határozatot is hozott. A romák egy EU-s tagországból való nemrégiben történt kiutasítása körül zajló viták elmergesedése miatt az Európai Tanács felszólította a tagállamokat, hogy „2011-ig fejlesszenek ki nemzeti roma befogadási stratégiákat, vagy a tágabb társadalmi befogadási politikába integrált politikai lépéseket, amelyek a romák helyzetének javítását célozzák”.

Több EU-s stratégia is szorgalmazza a romák befogadását, beleértve az esélyegyenlőséget, a foglalkoztatottságot, a szociális politikát, a regionális politikát, a közegészségügyi, oktatási és bővítési stratégiákat. El kell ismerni azonban, hogy az EU törvényhozási szerepe nagyban kimerül a fent említett stratégiák irányvonalainak meghatározásában, míg a tényleges végrehajtás elsősorban a nemzeti kormányok felelőssége. Ezen okokból eredően a figyelem olyan informális kezdeményezések létrehozása köré összpontosult, mint az „Integrált Európai Platform”, amely keretet biztosít a kormányközi konzultációkhoz és a civil társadalommal történő konzultációkhoz. A Platform a roma politikát vezérlő alapelvek sorát fogadta el, amelyek a romáknak a politika főáramába való befogadását célozzák, és ennek *az explicit, de nem kizárólagos* eredménye a roma szükségletek megcélzása lesz. Más szóval, a romákat célzó politikai kezdeményezések nem zárhatnak ki más, hasonló társadalmi és gazdasági hátránnyal küzdő népcsoportokat sem.

Emellett vita áll fenn az elmúlt években az EU-s roma politika haladási irányáról is. Voltak elemzők, akik vitatták, hogy az EU-szinten eddig létező mechanizmusok elegendő lehetőséget biztosítanak a romák helyzetének javításához. Mások, különösen a civil társadalom, az Európai Parlament és néhány nemzetközi szervezet képviselői azt javasolták, hogy alakítsanak ki egy európai keretrendszert a roma befogadásra.

Néhányan az Open Method of Coordination (OMC – Nyílt koordinációs mechanizmus) szélesebb körű alkalmazását hirdették, amely az EU és a tagországok közösen meghatározott céljainak elérését monitorozza. Jelenleg az OMC-n belül a nemzeti kisebbségek helyzetének vizsgálata, beleértve a romákat is, egy alacsony szakképzettségű, munkanélküli vagy egyéb hátrányos helyzetű csoportokat magában foglaló keretrendszerben történik. Némely elemző szerint a roma befogadást az OMC különálló területeként kellene meghatározni. Ez a tagállamok együttműködését tenné szükségessé Nemzeti Akciótervek készítésében, amelyek kifejezetten a roma befogadást céloznák számszerűsített eredményekkel, és a tervek elérése érdekében tett haladásról szóló időszakos jelentések készítésével. Az ilyen együttműködésnek meglenne az az előnye, hogy már meglévő nemzeti stratégiákra épít, mégis ellene menne az Integrált Európai Platform nézeteinek azzal, hogy a romák befogadásának nehézségeit más társadalmi és gazdasági hátránytól elkülönítve kezelné. Emellett komplex rendelkezéseket kellene hozni ahhoz, hogy elkerülhető legyen más OMC-mechanizmusokkal párhuzamos intézkedések létrehozása az oktatás, foglalkoztatottság és a társadalmi befogadás területén.

Európai szinten számos pénzügyi eszköz hozzáférhető, amelyek kiegészíthetik a roma befogadásra szánt nemzeti forrásokat. A csatlakozni kívánó országok előcsatlakozási támogatást kapnak, míg a közép- és kelet-európai tagállamok a strukturális alapokból komoly összegeket kapnak, mind nem térítendő támogatást és finanszírozási eszközöket, többek között mikrohitelt is. A roma befogadás strukturális alaptól származó támogatása növekvő tendenciát mutatott az évek során. Bizonyos tagállamok konkrét összegeket jelöltek meg a roma befogadásra, míg mások a roma befogadás célját több prioritás alatt is megemlítik. Az Európai Tanács tanulmányai ugyanakkor azt mutatják, hogy az EU roma befogadásra szánt pénzeinek felhasználásában jelentősen növelni kell a

hatékonyságot. Az olyan közösségi társadalmi programok, mint a Progress, a romák számára is előnyöket hoznak, mivel elősegítik az anti-diszkriminációt és a kapcsolatépítést, míg a Népegészségügyi Program az egészségyenlőtlenségek feltárására szánt hatékony „policy” gyakorlatokat finanszírozza.

Roma befogadási nemzeti stratégiák

Közép- és Kelet-Európában több nemzeti stratégia is a romák helyzetének javítását szolgálja. Az EU tagállamai diszkriminációellenes törvényeket léptettek hatályba, és legtöbbjük olyan kormányprogramokat is létrehozott, amelyek a kisebbségek, többek között a romák közszolgáltatásokhoz való hozzáférését és életszínvonalának növelését szorgalmazzák. A romákat támogató nemzeti politikai döntések meghozatalát többek között az olyan kormányközi folyamatok segítették elő, mint a Roma Integráció Évtizede és az EU OMC foglalkoztatottsági, oktatási, társadalmi védettségi és társadalmi befogadási mechanizmusai.

A tagállamok által az OMC társadalmi védettség és társadalmi befogadás programjának keretein belül benyújtott Nemzeti Akciótervek értékelései azt bizonyítják, hogy a legtöbb országban hiányzik az átfogó roma befogadási politikai keretrendszer, ami az adatok elégtelenségének és a hiányos tudástárnak köszönhető. A roma befogadásért tett lépések gyakran nem képezik a többségi társadalom foglalkoztatottsági, oktatási, egészségügyi és lakhatási politikájának részét.

Minden közép- és délkelet-európai állam elfogadott *Nemzeti Egészségügyi Akciótervet* a Roma Integráció Évtizedének jegyében. A kevés hozzáférhető értékelési adat azonban azt mutatja, hogy ezek alkalmazása gátakba ütközik. A legtöbb esetben a programokat az átfogó nemzeti politika keretei közé helyezik, és kevés jele van a regionális és helyi szinten különböző szükségletekkel jelentkező hátrányos helyzetű romák elérése tekintetében való hatékonyságának. A legtöbb egészségügyi lépés az oltásokról és reprodukív egészségügyről szól, míg más egészségügyi problémák háttérbe szorulni látszanak. Az egészségbiztosítás megteremtése irányában kevés lépés történik.

Emellett a jelenlegi kezdeményezések fenntartása és a tervezett lépések alkalmazása is kihívást jelent. Sok kezdeményezés külső finanszírozáson alapul, így azzal a kockázattal néz szembe, hogy ha a finanszírozás elapad, a kezdeményezés megakad. A haladás mérhetősége az adatok begyűjtésének nehézsége miatt az egyik fő gátló tényező. Számos országban létrehoztak olyan hálózatot, amelyben a roma lakosság tagjai közvetítenek („mediator”) a roma páciensek és az egészségügyben dolgozók között, hogy például minden személyes okmányt és betegbiztosítást beszerezhessenek, és hogy alapvető egészségügyi oktatást nyújthassanak. Az egészségügyi közvetítők státuszát, illetve rendszeres foglalkoztatottságukat számos esetben nem szabályozták vagy gondolták át kellőképpen, habár a civil szervezetek számos egészségügyi intézkedést szorgalmaztak. Sok kezdeményezés azonban rövid életű, némely esetben egyszeri kísérleti kezdeményezés.

A roma népesség lakhatási körülményeinek javítására irányuló lépések is korlátozottak maradtak kiterjedtségükben és hatásukban. A kezdeményezéseknek nincsen sem mérhető mutatója, sem idővonala a lakhatási szükségletekről szóló adatok hiánya miatt. A helyi hatóságok fejlesztéseinek alulfinanszírozottsága, azok lassú megvalósulása szintén korlátozó tényezők.

4. Eredmények

A kezdeményezések hatékonyságot gátló főbb tényezők

Számos szorosan összefüggő tényező gátolja a roma integrációs politikák hatékonyságát. Némelyek szélesebb társadalmi, gazdasági és intézményi kontextushoz kapcsolódnak, míg mások a közvetlen mikroszintű környezethez, amelyben a romák élnek. A fő gátló tényezők az adatgyűjtési mechanizmusokban keresendők, a hatékony politikai döntések tudáshátterében, a kezdeményezések átfogó „mainstream” politikákba való beépítésében, a romákkal szembeni diszkriminációban és előítéletben, a pénzügyi források nagyságában és azok felhasználásában, valamint a használt monitoring és kiértékelési mechanizmusokban. Mikroszinten még több tényező megjelenik, mint például a helyi

kontextusokat érintő politikai döntések, és a romák kulturális értékei és viselkedése iránti érzékenység.

A hatékony politikai megközelítések tudásbázisa („evidence-base”)

A megalapozott tudásbázis („evidence-base” hiánya, amely a roma integrációs politikát támasztaná alá, és amelyet a nem megfelelő adatgyűjtési mechanizmusoknak, a monitoring és a értékelés gyengeségének tudhatunk be, egyre köztudottabbá válik.

Adatgyűjtési mechanizmusok

A romákról szóló alapadatok egyszerű begyűjtésének legnagyobb gátja sok országban a fajok és etnikumok különböző féle meghatározása és osztályba sorolása, valamint etikai és jogi korlátok. Az etnikai, korbelt és nemi bontásban megjelenő alapadatok elégtelensége a legnagyobb gátja a roma befogadási politikák teljes körű felmérésének. A regionális és helyi szinten gyűjtött adatok és a lineáris adatok hiánya, amelyek a romák időbeni és térbeni helyzetében való különbségek elemzésére szolgálnak, szintén gátat emel a hatékony politika megalkotása elé. A legtöbb ország ugyan elismerte, hogy a Roma Integráció Évtizedének kezdete óta, hogy a romákkal kapcsolatos alapvető adatok hiányosak, az ezek pótlására tett lépések mégis minimálisak voltak. Az adatgyűjtés terén tapasztalható korlátolt haladás leginkább a törvények hiányának tudható be, amely miatt nem lehet adatokat gyűjteni, valamint a meglévő törvények túlmagyarázásának és a meglévő adatforrások alulhasznátságának, illetve a monitoring és a értékelés hiányának.

Monitoring és értékelő mechanizmusok

Az elemzések azt mutatják, hogy a monitoring és értékelési rendszerek sok országban alulfejlettek, és hogy kihasználatlan marad a minőségi módszerek, mint például a közvélemény-kutatás használata. A szereplők, többek között a romák politikai kezdeményezések kiértékelésében való korlátolt részvállalása szintén gátló tényező. Mivel a roma integrációt elősegítő lépések és programok hatásáról csak korlátolt számú kutatás készült, a programok bizonyítottan hatékony tanúságai továbbra is ritkák.

A közpolitika természete

A romák szükségleteit megcélzó, átfogó és integrált politika hiánya a romák hatékony integrációjának vet gátat. Sok országban az integrációs stratégiák a szociális ügyekkel foglalkozó tárca elsődleges felelősségét jelentik, bár a romák halmozottan hátrányos helyzetét célzó cselekvés több politikai téren átívelő cselekvést igényelne. Ezt a nehézséget csak súlyosbítja a romákról szóló megbízható, egységes adatok hiánya, amely gátolja a hatékony politikai tervezést és megvalósítást, valamint az, hogy a célokat általában igen széles fogalmakkal határozzák meg, így sem mérhető mutatók, sem rendszerezett adatgyűjtés nem áll rendelkezésre.

A kezdeményezések átfogó „mainstream” politikába való ágyazódása

Egy másik gátló tényező a roma befogadást célzó kezdeményezések és a „mainstream” politikák közötti kapcsolatok hiánya. Sok kezdeményezés rövid életű, külső finanszírozáson és projektfinanszírozási ciklusokon alapul, és nincs beépítve az oktatás, foglalkoztatás, egészségügy, szociális, gazdasági, lakhatósági és regionális politika fő irányvonalába. A romák többszörösen hátrányos helyzetének leküzdéséhez azonban számos területen történő lépéstételre van szükség.

A romákkal szembeni előítéletek és diszkrimináció

A politikai kezdeményezések hatékonyságát nagymértékben gátolják a többségi társadalomban széles körben elterjedt, romákkal szembeni előítéletek és diszkrimináció. A romák továbbra is erős diszkriminációval állnak szemben az élet sok területén, beleértve az oktatást, a foglalkoztatottságot, az egészségügyet és a lakhatást. Bizonyos roma csoportok többszörös diszkriminációval néznek szembe, etnikai hovatartozásuk, nemük, koruk és fogyatékoságuk alapján.

A közfinanszírozás mértéke és természete

A közfinanszírozás mértéke és a pénzügyi források felhasználása a hatékonyság döntő elemei. A romák integrációját szolgáló, közép- és délkelet-európai stratégiák értékelése azt mutatta, hogy sok esetben elégtelen költségvetés áll rendelkezésre, és hiányoznak a romákat önellátást célzó ösztönzések. A szociális segélymechanizmusoknak

kulcsszerepe van a közösségek önszegélyezésében és azok önállóságának kifejlesztésében. Ugyanakkor függőséget is kifejleszhetnek ahelyett, hogy arra sarkallják elfogadóikat, hogy változtassanak helyzetükön.

A külső finanszírozás hatékonysága

Az EU strukturális alapok által finanszírozott roma befogadási projektek eredményeit illetően kevés értékelés történt. A meglévő adatok alapján azonban látható, hogy a roma integrációra szánt EU-finanszírozás hatékony felhasználását egy sor tényező gátolja, ide értve a programok gyengeségét, a nemzeti és regionális szintű koordináció hiányát, a gyenge adminisztratív kapacitást és monitoring rendszereket, valamint a roma civil társadalom bevonásának elégtelenségét. A romák befogadásával foglalkozó helyi önkormányzatoknak és szervezeteknek sok esetben nincs megfelelő szakértelmük, sem kapacitásuk, hogy minőségi programokat állítsanak össze és hatékonyan alkalmazzák őket a terepen. A projektek regionális és helyi gazdáinak hiánya, valamint a romáknak a programok tervezési és alkalmazási fázisába való alacsony mértékű bevonása szintén kritikus tényező, amint az is, hogy a szereplők között alacsony a finanszírozási lehetőségek ismerete.

A különböző EU-pénzalapok közötti koordináció, amely által szektorokon átívelő beavatkozások érhetőek el, valamint a pénzalapokat kezelő szervezetek munkavállalói közötti nagy fluktuáció még több kihívást jelent. Bizonyos országokban a válság hatására az országos és helyi kormányzatoknak nehéz az EU-pénzek mellé állítani a társfinanszírozáshoz szükséges összegeket. A kisebb civil szervezetek számára különösen nehéz az EU-pénzek lehívása az emberi erőforrások és adminisztrációs nehézségek miatt, és ebből eredően könnyebben mozgósítható alternatív nemzetközi finanszírozási forrásokat keresnek. Bizonyos, a romák javát is szolgáló projektek szintén alacsony finanszírozottsággal küzdenek.

Önszerveződés és a politikai döntéshozatalban való részvétel

A romák között az elmúlt évtizedekben növekvő civil aktivitás segítette a köztudatot a romák szenvedéseire irányítani. Sok romának azonban nincs személyi azonosságot

bizonyító okirata, mint például születési anyakönyvi kivonata, személyi igazolványa és letelepedési engedélye, és kevésbé ismerik állampolgári jogaikat is, ami meggátolja őket az önszerveződésben. A roma civil szervezetek aktivitásai gyakran rövid távú projektfinanszírozáson alapultak. További nehézségnek számít a többségi és egyéb roma pártokkal való korlátozott koalíciós lehetőség, valamint a roma politikai szervezeteken belüli megosztottság és feszültségek.

Regionális és helyi kontextus

A romák igen különböző földrajzi és társadalmi-gazdasági regionális környezetekben élnek, ezért az ő helyi valóságaik és körülményeik nagymértékben különbözőek. Az európai és világszinten egyaránt növekvő decentralizációval a regionális és helyi szintek egyre fontosabb szerepet játszanak a közszolgáltatások nyújtásában. A roma integrációs nemzeti stratégiák felmérése azt mutatja, hogy sok politikai kezdeményezés nem érte el a helyi és regionális szinteket. A civil társadalomból érkező jelentések alapján helyileg ellenzik a nemzeti kormány politikáját.

A családi és társadalmi környezet

A hatékonyságot gátló újabb tényező azon programok megvalósítása, amelyek nem veszik kellő mértékben figyelembe a roma kulturális értékeket és viselkedési normákat. A gyerekek és családjuk közötti interakció, valamint a gyerekek és a szélesebb közösség közötti kapcsolat fontos szerepet játszik az emberi fejlődésben. Az a közvetlen környezet, amelyben az egyének élnek, befolyásolja az iskolába járáshoz és az egészségügyi szolgáltatások igénybevételéhez való hozzáállásukat. A nők a roma társadalomban különösen fontos szerepet játszanak, mint gondviselők. Az ezeket a roma kulturális jellegzetességeket figyelembe nem vevő stratégiák esetében fennáll a kockázat, hogy nem hozzák meg a várt eredményeket.

Értékelési és hatásfelmérési módszerek és eredmények

Kevés hatástanulmány született a stratégiákkal kapcsolatban, mégis van néhány, nemrégiben napvilágot látott hatástanulmány a roma befogadási politika eredményeinek megértésére, például a Cseh Köztársaságban. Egy magyarországi hatástanulmány a

kilakoltatások romák egészségére gyakorolt hatásáról és a másik lakásba költöztetés hatásáról arra a következtetésre jutott, hogy „a lakásteremtési projekt egészségügyi előnye messze meghaladja a kilakoltatását”. Van bizonyíték arra is, hogy költséghatékony a roma gyerekeket elkülönített iskolák helyett a rendes, többségi társadalom iskoláiba járatni. A roma és nem roma tanulók bevonásával készült, integrált elemi oktatást vizsgáló magyarországi tanulmány azt mutatta, hogy minden diák jobb eredményt ért el, és hogy lehetséges a romák és nem romák készségeinek oly módon történő fejlesztése, hogy közben csökkenjen a közöttük fennálló társadalmi távolság.

A megvalósított politikák és projektek eredményei

A fennálló nehézségek ellenére néhány ígéretes, a roma integrációt célzó kezdeményezés sikerrel járt. Több ország hozott létre roma származásúakat is magukban foglaló, szociális munkásokból és egészségügyi közvetítőkből álló hálózatokat, hogy kapcsolatot építsen a roma társadalom és az oktatási és egészségügyi szolgáltatók között, míg mások távol eső helyeken tesztelték a mobil szűrőállomásos szolgáltatásokat. Mások fokozott figyelmet fordítottak az iskola előtti oktatásra, amelyben a roma gyerekekre irányuló higiénés és általános készségi programokat valósítottak meg, hogy felkészítsék őket az iskolakezdésre. Emellett a roma szülőkre és a tágabb életkörnyezetre is figyelmet fordítottak. Az iskolai közvetítők más országokban arra törekcszenek, hogy növeljék a többségi társadalom által látogatott iskolákba való beiratkozások számát, és ezzel emeljék az érettségizők számát, úgy, hogy roma származású iskolai asszisztenseket alkalmaznak, és finanszírozzák a roma gyerekek étkezését, utazását és tanfelszerelését.

Emellett bevált gyakorlatokra is van példa az EU-pénzeknek a roma integráció terén való felhasználásában. A spanyolországi ACCEDER program javította a romák munkaerőpiaci helyzetét azzal, hogy egyéni munkavállalói lehetőségeket hozott létre, és testre szabta a szakképzést tizenhárom spanyolországi régióban. Néhány aktuális, a civil társadalom által felvetett aggály azonban arra mutat, hogy bizonyos szektorok, mint például az építőipar, csak időszakosan tudják foglalkoztatni a munkásokat, ez pedig nem tartható fenn hosszú távon. Magyarországon az EU-finanszírozás helyi önkormányzatoknak való nyújtását esélyegyenlőségi tervek megvalósításához kötötték. A

marginalizált közösségek lakhatási támogatását olyan európai szinten meghatározott feltételekhez voltak kötve, mint a deszegregációs lépések megléte. Az első tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy ezen lépések hatékony megvalósítása nagy kihívás jelent a nemzeti és regionális hatóságok számára.

Sok lakhatási kezdeményezés sikeres volt, néhány deszegregációs lépés azonban még erősebb szegregációhoz és gettósodáshoz vezetett, különösen ahol a központi tervezés alacsony roma részvétellel párosult. A görögországi romák közszolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek megkönnyítését célzó szociális-orvosi központok felállításának értékelése azt mutatta, hogy a romákat célzó szolgáltatásnak nem volt jól kiépített kapcsolata a helyi és regionális kórházakkal, valamint az elégtelen adatgyűjtési mechanizmusok csökkentették a hatékonyságukat.

A világ más régióinak tapasztalata integrációs politikák megvalósításában

A világ számos részén nagy kihívást jelent a törvényhozóknak olyan hatékony döntések meghozatala, amelyek a sérülékeny társadalmi csoportokat integrálják a többségi társadalomba és gazdaságba. A világ más részein működő integrációs politikák és azok eredményei értékes tanulságokat hordozhatnak a romák integrációján dolgozó európai törvényhozók számára.

Az őslakosok egészségügyi programját vizsgáló tanulmány Kanadában, Új-Zélandon, Ausztráliában és az Egyesült Államokban azt mutatta, hogy a népcsoportoknak az elsődleges egészségügybe való bevonása elengedhetetlenné teszi az őslakosok kulturális értékeinek és viselkedésének beépítését a kutatási és döntéshozási tervekbe. Minthogy az őslakos hit szerint az egészség nagyban a család és a közösség támogatásától függ, a családi értékeknek az egészségmegóvási programokba való bevonása különösen fontos. Emellett az őslakos fiatalok számára létrehozott specifikus programok is létfontosságúak.

Kanadában az Indián Egészségügyi Szolgáltatási Politikának köszönhetően az Első Nemzet és az Inuit közösség önálló egészségügyi programokat és szolgáltatásokat tudott létrehozni, és saját közösségeikben saját prioritások szerint oszthatják szét a pénzeket 1988 óta. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az Első Nemzet és az Inuit kézben lévő,

közösségalapú egészségügyi szolgáltatás jobb egészségi állapotokhoz vezetett, valamint azt, hogy a közösségek bevonása a program fejlesztésének és megvalósításának korai szakaszaiban elengedhetetlen fontosságú azok megértésében és a közösség különleges szükségleteinek célzott orvoslásához.

Az egészségügyben dolgozók számára tartott, bizonyos etnikai kisebbségek szükségleteinek megértését elősegítő kulturális sokszínűségi képzések haszna széles körben elismerést nyert. Válaszul Ausztrália bevezette a kulturális tudatossági képzést azon dolgozók részére, akik a bennszülöttek egészségügyi ellátásában dolgoznak. Új-Zéland hatékonyan emelte a maori népesség életszínvonalát egy többszektoros megközelítés alkalmazásával. A maori kultúra iránti megújult érdeklődés mind a maori mind pedig a többségi lakosság részéről, az aktív politikai érdekképviselet és a szolgáltatások hozzáférhetőségének növelését célzó intézkedések fontos tényezők voltak a maorik gazdasági és társadalmi helyzetének javításában. Új-Zéland megnövelte a maorik számára egészségügyi szolgáltatást nyújtók számát, akik a kulturális értékeket beépítik a szolgáltatásba.

A szociális juttatásoknak, mint például a rászorulóknak járandóság-kiegészítésének kiutalására szolgáló hatékony mechanizmusok létrehozása világméretű kihívást jelent. A dél-amerikai és afrikai országokból érkező jelentések azt igazolják, hogy a *feltételhez kötött* pénzbeli segélyek („conditional cash transfers”) hatékonyak az iskolalátogatás és a megelőző egészségügyi ellátás előmozdításában. Ilyen módszerekkel Mexikó és Brazília kimagasló eredményeket ért el a szegény sorsú és társadalmilag kirekesztett családokból származó gyerekek iskolalátogatási hajlandóságának emelésében. A Világbank a feltételhez kötött pénzbeli segélyek hatását mérve több országban a szegénység, az oktatás és az egészségügy szempontjából azt találta, hogy az ilyen segélyezés „sikeresen csökkenti a szegénységet, és arra bátorítja a szülőket, hogy fektessenek gyermekeik iskoláztatásába”, de azt is felismerte, hogy „még a legjobban megtervezett programok sem tudják kielégíteni az átfogó szociális védelmi rendszer által biztosított szolgáltatásokat”. Az elmúlt években a feltételhez kötött pénzbeli segélyeket magasan fejlett közegekben, így Londonban, New Yorkban és Sydneyben is bevezették. Ezek a programok magukban rejtik a lehetőséget az oktatás, az egészségügy és a szociális

szektor összekötésére, valamint a nemzeti, regionális és helyi szinten működő szereplők koordinációjának elősegítésére.

A kora gyermekkori fejlesztésbe és az iskola előtti oktatásba való befektetés hosszú távú hasznának felismerése világszerte több program bevezetését eredményezte az elmúlt évtizedek során. Az Egyesült Államokban a Head Start program átfogó oktatási, egészségügyi, étkeztetési és szülőoktatási szolgáltatásokat biztosít az alacsony bevétellel rendelkező gyerekek és családjaik számára 1965 óta, emellett specifikus programokat nyújt több észak-amerikai indián törzs számára a Tribal Health Start programon (Törzsi Egészségügyi Startprogram) keresztül. A program átfogó értékelése azonban vegyes eredményeket mutat. A program előnyökkel járt az értelmi, egészségügyi és szülői tartományban a korai években, de ezek az előnyök nem minden esetben jutottak el az általános iskoláig. Míg a fekete gyerekek előnyös hatást éltek meg társadalmi és érzelmi fejlődésükben, ha a szükségét szenvedő gyerekek az iskolás kor előtti korban nem kapnak megfelelő támogatást, akkor fennáll a kockázata, hogy később elmaradást mutatnak tanulmányi teljesítményeikben. A gyerekek kulturális és nyelvi háttérére szabott egyéni szolgáltatás szintén elengedhetetlennek bizonyult.

1999-ben az Egyesült Királyságban bevezették a Sure Start (Biztos Kezdet) elnevezésű, kutatásokon alapuló kisgyermekkori programot, hogy minőségi oktatást biztosítsanak az elmaradott környékeken élő gyermekek számára. A program az évek során jelentős fejlődésen ment keresztül, és nagyszabású, gyerekközpontok számára egy sor, például oktatási, egészségügyi, étkeztetési és szociális szolgáltatást nyújtó közösségi kezdeményezéssé vált. A kutatások azt mutatják, hogy az integrált szolgáltatásnyújtás és a családok, közösségek és iskolák közötti közeli együttműködés kulcsfontosságú volt a program sikerében, az értékelés pedig azt mutatta, hogy az egészségügy központi fontosságú volt a program korai sikerében, ezért annak a gyerekeknek nyújtott szolgáltatások kulcsfontosságú elemének kell maradnia.

A brit és az amerikai modell által nagymértékben ihletett programokat létesítettek Ausztráliában, míg Magyarországon bevezetésre kerültek az EU által társfinanszírozott és a brit modellen alapuló Sure Start Gyerekközpontok. Új-Zéland jelentősen növelte a kora

gyerekkori oktatási programban résztvevő maori tanulók számát az általános iskola megkezdése előtt.

Sokat tanulhatunk a máshol megvalósított integrációs lépésekből, de szem előtt kell tartani, hogy az alkalmazott lépéseknek és programoknak mindig figyelembe kell venniük a vonatkozó specifikus környezetet. A más régiókban gyűjtött tapasztalatok rávilágítanak arra, hogy a közösségek korai bevonása, a kulturális értékek és viselkedés figyelembe vétele a politikai döntések megalkotása és megvalósítása alatt, a faji egyenlőségen alapuló szolgáltatások nyújtása, az együttműködő partnerségek, a megfelelő intézmények és a megfelelő ösztönzések kulcsfontosságúak a pozitív végeredmény szempontjából.

5. Vita

A roma népesség helyzetének javításáa érdekében egy sor összefüggő politikai lépést kell tenni. Ezek a növekvő politikai elkötelezettség, a tudásbázis növelése, átfogó politikai perspektívák nyújtása, megfelelő költségvetés-tervezés és végrehajtás, a finanszírozás hatékony felhasználása, a romákkal szembeni előítéletek és diszkrimináció elleni küzdelem és hatékony együttműködési partnerségek.

Tartós politikai elkötelezettség

A politikai akarat fontossága megkérdőjelezhetetlen. A roma kisebbségek többrétű társadalmi-gazdasági problémáinak hatékony kezelése érdekében politikai szintereken átívelő szemléletváltásra van szükség, hogy a közpolitika főáramának segítségével elérhető legyen a végső cél, a romák hatékony társadalmi és gazdasági integrációja. Ezen szemléletváltás elérése a hosszú távú meglátásokon alapuló politikai kezdeményezések mellett való erős politikai elkötelezettséget kíván, valamint nehéz politikai döntések meghozásának képességét és a politikai kezdeményezések részkezdeményezésekre való szétforgácsolódásának elkerülését.

Átfogó, szektorokon átívelő politikai perspektívák

A romák hatékony társadalmi és gazdasági integrációjának egy *szektorokon átívelő perspektívát* kell képviselnie, amely különböző szektorokat foglal magában, például az oktatást, egészségügyet, foglalkoztatást, lakhatást és regionális fejlesztést; emellett közeli kapcsolatot biztosít a különböző politikai területek között, és források és lehetőségek biztosítása révén hatékonyan képessé teszi a roma közösségeket arra, hogy kitörjenek a szegénységből és kirekesztettségéből.

A stratégiai kezdeményezéseknek különösen érzékenynek kell lenniük a roma közösségeken belüli sérülékeny csoportok szükségleteire, amilyenek például a nők, a gyerekek, a fiatalok és a fogyatékkal élők. A roma befogadási stratégiákat a fő irányvonalú politikába kellene integrálni, és olyan célzott lépéseket kellene alkalmazni, amelyek nem zárnak ki más, hasonló társadalmi és gazdasági hátrányokkal küzdő csoportokat. A romák speciális szükségleteinek kielégítése megköveteli a nemzetiségi elemeknek a politikai döntéshozási szakasz minden fázisába, többek között az ex-ante hatástanulmányba, a politikai döntések előkészítésébe, a megvalósításba, a monitoringba és a kiértékelésbe való beépítését. Olyan különleges mechanizmusokat kell alkotni, amelyek lehetővé teszik az oktatási eredmények és az egészségi állapotok folyamatos monitoringját és a romák foglalkoztatottságát lehetővé tévő személyre szabott szolgáltatásokat.

Az oktatáshoz való jog

Az oktatási stratégiáknak az intézményesült iskolai szegregáció megszüntetését kell megcélozniuk, és növelniük kell minden roma diák részvételét a többségi elemi oktatásban, ugyanakkor megfelelő ösztönzési mechanizmust kell biztosítaniuk a romáknak a középfokú és felsőfokú végzettség megszerzésére való bátorítása érdekében. A beavatkozásnak korán kell kezdődnie, hogy a roma gyerekeket már az iskolakezdés előtti oktatásba is bevonja. Ugyanakkor az életen át tartó tanulási lehetőségek, és ezáltal a roma felnőttek szakértelmi fejlesztésének biztosítására is befektetést kell fordítani. Az oktatásban tapasztalt szegregáció visszaszorítására és a roma tanulók közép- és felsőfokú

tanulmányainak befejezését elősegítő intézkedésekre irányuló lépéseket a tágabb oktatási reformokba kell építeni, amelyre sok országban nagy szükség van még.

Sok javaslatot fogalmaztak meg a roma tanulmányi átlag növelésére, például az iskolaköteles kor 18. életévig való kitolását, olyan iskolaintegrációs jogszabályok megalkotását, amelyek megszüntetnék a romák és más hátrányos helyzetű csoportok oktatási szegregációját, a kiegészítő iskolákba járó gyerekek ismétlődő diagnosztikai tesztelésének bevezetését, hogy elősegítsék az általános oktatásba való visszatérésüket, az általános iskolát végzettek középiskolai beiratkozása olyan speciális intézkedések mentén, amely elősegítené a beilleszkedésüket, a megfelelő faji és etnikai egyensúly elérése az osztályok összetételében, roma származású tanárok képzése és alkalmazása, kulturálisan érzékeny, személyre szabott szolgáltatások a roma szülők és gyermekek részére, roma és nem roma szülőknek szánt tudatosságnövelő programok, és a roma telepök és az iskolák közötti közlekedési lehetőségek biztosítása.

A foglalkoztatáshoz való jog

A gazdasági és munkaerő-piaci stratégiáknak kulcsszerepe van a romák befogadásának erősítésében. Számos ország államilag támogatott közmunkaprogramot tart fenn a romák részére, így például Magyarország, és/vagy állásbörzét szerveznek, mint például Románia és Bulgária. Azonban sok, a romáknak nyújtott munkalehetőség csak időszakos, alacsony képzettséget kívánó állás a változó gazdasági helyzetre érzékeny szektorokban, ezért a hosszú távú foglalkoztatottság biztosítása érdekében szükség lenne a hosszú távú és fenntartható megoldások azonosítására. Ilyen megoldások közé tartozhat a személyre szabott tanácsadás, a munkaerő-kiszervezési szolgáltatás, a mentori felügyelet és a szakképzés a hátrányos helyzetű romák, kifejezetten a fiatalok részére. A foglalkoztatási megoldások a magánszektor nagyobb bevonását is magukban foglalhatják. Néhány üzleti vállalkozás által indított kezdeményezés és a köz- és magán partnerségek igen sikeresnek bizonyultak a romák integrációjának területén, és a vállalati társadalmi felelősségvállalási programok megvalósítása elősegítheti a romák munkavállalását a magánszektorban. Emellett további pozitív diszkriminációra is lehetőség lenne, például a közszférában dolgozó romák számának növelésével a nemzeti és helyi önkormányzati szinten.

Egyre növekvő figyelem összpontosul a roma önfoglalkoztatás előmozdítására olyan újszerű finanszírozási módszerek mentén, mint például a mikrohitel-szerződések. Az eddigi közép- és délkelet-európai kezdeményezések ugyanakkor csak kisméretű kísérleti projektek, amelyeknek vegyes eredményeik vannak. A tapasztalat azt mutatja, hogy a romáknak adott mikrohitel akkor működnek a legjobban, ha már egy működő üzleti vállalkozáshoz társulnak, és amikor a marketing- és üzleti készségek fejlesztésével és egyéb képzéssel kapcsolják őket össze. A romák üzleti támogatásának biztosítása például tanácsadás és képzés formájában szintén alapvető fontosságú. Míg a roma vállalkozók valószínűleg roma munkásokat fognak alkalmazni és jó munkahelyi feltételeket fognak biztosítani számukra, az üzleti világban is át kell lépni az etnikai határokat.

Az egészségmegővő váshoz való jog

A romák egészségét megővni kívánó stratégiáknak hosszú távú elképzeléseken kell alapulniuk, és összhangban kell lenniük számos más szektor stratégiáival. Céljuknak kell lennie, hogy az egészségmegőrző és betegségmegelőző programjaiba egyre nagyobb számban vonjanak be romákat, és pozitív viselkedési változást indítsanak. A közegészségi programoknak különösen a nőket, a gyermekeket és a fiatalokat kell támogatniuk. Bátorítani kell az egészségügyben és a szociális szférában alkalmazott, a romák és az egészségügyi szolgáltatók közötti közvetítők pozitív tapasztalataira való építkezést. Ahhoz, hogy ezek a kezdeményezések hosszú távon fenntarthatók maradjanak, be kell őket ágyazni a nemzeti egészségügyi rendszerbe megfelelő törvényi és szabályozási alappal. A meglévő átfogó fejlesztőprogramok létrehozására tett, a közlekedési infrastruktúra és a közszolgálatok minőségének javítását magukban foglaló kezdeményezések teret adhatnak az egészségügyi szolgáltatások könnyebb megközelítéséhez is azokban a fejletlen mikrorégiókban, ahol nagy számban élnek romák. Az egészségügyben dolgozók részére kulturális érzékenységi tréningeket és etnikai kisebbségekkel való kommunikációs tréningeket lehetne bevezetni a romák jobb megértésének előmozdítása érdekében. Nagy szükség van a romáknak nyújtott ösztöndíjakra és egyéb támogatási formákra, amelyek segítségével egészségügyi dolgozók lehetnek, de az eredmények eléréséhez időre lesz szükség.

Lévéen, hogy a szakirodalom szerint a romák egészségbiztosítása bizonyos helyeken alacsony szintű, a romák befogadását elősegítő nemzeti stratégiáknak először a romák egészségbiztosítását kellene megoldaniuk. Voltak javaslatok, amelyek szerint kiegészítő egészségbiztosítási tervekkel lehetőség lesz majd a romák alapvető egészségügyi szolgáltatásának jobb támogatására. Az egészségügyi dolgozók képzésének összpontosítania kell a roma betegek magas hálapénz-fizetési szokásaira, bár ez számos közép-európai országban az egészségügyi reform egyik elsődleges célját jelenti. Az egészségügyi reformok a romák helyzetének javítását szolgálhatják, amennyiben céljuk az egészségügyi szolgáltatásokhoz való könnyebb hozzáférés, amelyet a források szükségletek alapján történő elosztásával kívánunk elérni, és az egészségügyben dolgozóknak megfelelő ösztönzési programot kínálnak annak érdekében, hogy láthatóan javuljanak a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok, többek között a romák egészségügyi mutatói.

Az adatgyűjtési mechanizmusoknak, többek között a roma egészségi indikátorok rendszerezett gyűjtésének javítása is a romák egészségi állapotának folyamatos observációját tenné lehetővé. A közpolitikai lépések hatástanulmányainak ki kell terjedni a hátrányos helyzetű csoportok, így a romák egészségi állapotára is.

A területileg érzékeny politika

Míthogy a romák a társadalmilag és gazdaságilag elmaradott területeken koncentrálnak, az integrációs stratégiáknak figyelembe kell venniük a földrajzi körülményeket. Sok közpolitikai lépés azonban nem veszi figyelembe a területi adottságokat, amelyek mentén testre szabott intézkedéseket lehetne hozni és széles körben mozgósítani lehetne a regionális és helyi érdekelteket. A regionális fejlesztési stratégiák segíthetnek az intézkedések testreszabottságának biztosításában a résztárségi és helyi környezetekben, és bevonhatják a helyi szereplőket is. A romák által sűrűn lakott, társadalmilag és gazdaságilag fejletlen területekre tervezett specifikus fejlesztési programok alapvető fontosságúak. A romák lakhatási helyzetét javítani hivatott kezdeményezéseket a lakhatási szükségek átfogó tanulmányaira kell alapozni, és figyelembe kell venni a romák anyagi hozzájárulását is.

A tudásbázis növelése (“evidence-base”)

A roma integrációs tudásbázis növelésének szüksége széles körben elfogadott tény. A roma integrációhoz szükséges tudásbázis megköveteli a megbízható adatgyűjtési mechanizmusok előtt álló akadályok megszüntetését és az elemzői és értékelési kapacitások növekedését.

Az adatgyűjtési mechanizmus javítása lehetővé tenné a bizonyítékokon nyugvó politikai lépések meghozatalát. Néhány elemző szerint szükség van az etnikai hovatartozás alapján lebontott adatok gyűjtésére ahhoz, hogy a romák befogadását segítő hatékony lépéseket fejleszthessenek ki. Ezek között többen is állítják, hogy az ilyen adatok begyűjtését a megfelelő jogi óvintézkedések mellett kell megtenni. Mások azt állítják, hogy az etnikai hovatartozásról szóló adatokat statisztikai felmérésekbe kell beépíteni, vagy hogy kisebb volumenű felméréseket kell végezni. Az etnikum szélesebb értelmét, például az etnikai-kulturális háttérrel, valamint a közvetett tényezőket, mint például a földrajzi helyet, szintén figyelembe lehetne venni. A romák bevonása az adatgyűjtésbe és a fejletlen területeken végzett felmérések által begyűjtött adatok kiértékelésébe alapvető fontosságú. Számos adatgyűjtési gyakorlat létezik, mint például az Egyesült Királyság etnikai szempontból lebontott adatgyűjtési módja, amellyel a politikai egyenlőséget lehet mérni, illetve Macedónia etnikai alapú, a központi kormány helyi irodái által végzett adatgyűjtése, amely a foglalkoztatottságra összpontosít. Szerbia a nemzetközi felméréseibe is beleépíti az etnikai elemet, ilyen például a Program for International Student Assessment, amellyel a romák helyzetét széles körben elfogadott mutatókkal mérik.

A Roma Integráció Évtizedének jegyében néhány ország minőségi kutatást („qualitative research”) végzett különböző célcsoportokkal, míg mások más kormányzati stratégiákhoz kapcsolták az Évtized céljait. Emellett javaslat született egy egyetemes módszerre is, amellyel nyomon követhetők lennének az egyes országokból más-más időben beérkező eredmények, és egy olyan mutatórendszerre is, amely nyomon követné a négy fő területen elért fejlődést. A javasolt módszer alkalmazásában azonban csak korlátozott sikert lehetett elkönyvelni. Az elemzők néhány olyan módszert is javasoltak, amelyek

segítenének a romák önazonosításában a népszámlálásokkor, így például bevonnák a romákat a népszámlálás menetébe; több azonosítási kategóriát is biztosítanak; valamint a romák lakta területeken is gyűjtőpontokat állítanak fel.

A megfelelő adatgyűjtési módszerek és a statisztikailag jó mutatók előfeltételei a *hatékony értékelésnek és monitoringnak*. A halmozottan hátrányos helyzetűek szegénységgel sújtott csoportjai, például a romák felmérésére fejlesztendő mutatók, a kiértékelések módjának javítása és a politikai lépéseket megelőző és utólagos hatástanulmányok szintén igen fontosak. A már meglévő és tervezett kezdeményezésekben van még hely az etnikumok felmérésének javítására. Több, az Évtizedhez csatlakozott ország is javasolta nemrégiben a monitoring és mérési keretrendszerek javítását, amely a mérhető mutatók megállapításából, hatástanulmányok készítéséből és költséghatékony elemzések kötelezővé tételéből áll. Ezen javaslatok megvalósításához azonban politikai elkötelezettség is szükséges. Az Egyesült Királyságban egyenlőségi hatástanulmányokat („equality impact assessment”) végeznek a stratégiák és a nyújtott szolgáltatások hatásainak vizsgálatára, az emberek fogyatékosága, neme és faja szempontjából. Az ilyen tanulmányok arra törekszenek, hogy a stratégiák figyelembe vegyék a különböző társadalmi csoportok szükségleteit, hogy diszkriminációmentesek legyenek és hogy elősegítsék az esélyegyenlőséget. Az Egyesült Államokban végzett társadalmi hatástanulmányok alap- és vezérelveinek is része lett az etnikai hovatartozás figyelembe vétele.

Kísérletezésre („policy experimentation”) is szükség van a roma integráció számos politikai területen való új és innovatív megközelítésének kialakításakor, ide értve az egészségügyet, az oktatást és a szociális szerepvállalás bátorítását, a társadalmi tőke kiépítését, a civil szervezetek és a közsféra közötti együttműködési lehetőségeket, köz- és magánpartnerségek kialakítását, amelyek a kisebbségi csoportok privát szektorba való integrációjára törekszenek.

Bár több projekt és program sikeresnek bizonyult a roma közösségek társadalmi és gazdasági integrációjának elősegítésében, sokkal több kiértékelésre és monitoringra van

szükség ahhoz, hogy megértsük a sikeresnek bizonyuló *kezdeményezések intenzitásának növelési és kiterjesztésének* lehetőségeit.

Megfelelő költségvetés-tervezés és a pénzügyi források hatékony használata

A közpénzek hatékony felhasználásának növelése kritikus fontosságú, különösen az erősödő pénzügyi megszorítások közepette, és a hatékony integrálási stratégiák megfelelő pénzügyi forrásokat igényelnek.

A szociális segélyezés előnyeinek áttekintése

A szociális segélyezési politikának ösztönzéseket kell tartalmaznia a romák számára, hogy önállóságra ösztönözzenek, ne pedig függőségre, és hogy az állam ne gyámolítóként járjon el. Hatékonyságuk bizonyítékaik alapján javaslat született a feltételhez kötött segélyezés mint roma integrációs eszköz bevezetésére. Több ország próbálta az állami segélyek kifizetését valamilyen feltétel teljesítéséhez kötni, mely intézkedések vegyes eredményekkel jártak. Szlovákiában bizonyos szociális juttatások kifizetését munkaerőpiaci „aktivizáláshoz” köthették, amely azonban nem javította a romák foglalkoztatottsági helyzetét Szlovákiában. A segélyek csökkentése éppenséggel lerontotta sok roma család életszínvonalát. Más országokban a feltételhez kötött szociális segélyek bevezetését mind a romák, mind pedig a civil szervezetek ellenezték. Bulgáriában a segélyeket kötelező munkavállaláshoz és képzéshez köthették azért, hogy csökkentsék a szociális segély fizetésének időtartamát.

A szociálpolitikai eszközöket úgy kell megalkotni, hogy megfelelő anyagi ösztönzést és lehetőséget biztosítsanak a roma társadalomnak a politika főáramában való részvételhez. A szociális segélyek kifizetését tágabb értelemben viselkedésbeli változáshoz, mint például iskolalátogatáshoz és a megelőző egészségügyi szolgáltatások igénybe vételéhez is lehetne kötni. Azonosítani kell bizonyos szociálpolitikai eszközök alacsony igénybevételének okait is, mint például a szlovákiai diákoknak szánt motivációs ösztöndíjakét. Pénzbeli ösztönzést lehetne használni, hogy oktatási és egészségügyi dolgozókat csábítsanak a gazdaságilag elmaradott területekre, míg az olyan javaslatok megvalósítása, mint a tanárok tanulmányi eredményekhez kötött fizetése, javítani tudná a térségek tanulmányi eredményeit.

A külső finanszírozás hatékony használata

A roma befogadás finanszírozásának hatékonyságát növelni kell. Fontos, hogy az EU Strukturális Alapok program keretein belül lehetőséget biztosítsunk az integrált megközelítéseknek az infrastruktúrába való befektetésen keresztül, amivel javulna a minőségi szolgáltatásokhoz jutás lehetősége, és a képességek és a munkavállalás lehetőségei is fejlődhetnének. A közösségalapú megközelítéseket bizonyos területeken segíteni kell bizonyos pénzek lehívásának módjának leegyszerűsítésével, valamint az ezen pénzforrásokat vezérlő rendelkezések és folyamatok nagyobb harmonizációjának biztosításával. A strukturális befektetési finanszírozás városi vetületét is erősíteni kell, hogy a városi környezetben tapasztalható többszörösen hátrányos helyzetek helyi szinten orvosolhatók legyenek.

A romák befogadásán dolgozó szervezetek szakértelmének és kapacitásának erősítése kritikusan fontos, hogy minőségi programokat tudjanak alkotni és azokat hatékonyan meg is valósítsák a terepen. Ehhez nagyobb figyelmet kell fordítani a projektgenerálási tevékenységre, erőforrás-növelésre, tanácsadásra és képzésre, amelyek megvalósítására technikai lehetőségeket is lehet alkalmazni. Emellett a regionális és helyi EU-finanszírozás feltételrendszerének javítására is lehetőség van. A finanszírozást a projektek olyan fő politikai irányvonalakba való beépítéséhez lehetne kötni, amelyek támogatják a roma befogadást és annak akcióterveit és időtartamát is, valamint olyan politikai lépésekhez és deszegregációs intézkedésekhez kapcsolni őket, mint ami jelenleg is gyakorlat a lakhatási intézkedések esetében.

A romákkal szembeni előítéletek és diszkrimináció elleni küzdelem

A romákkal szembeni előítéletek és diszkrimináció legyőzése a társadalom egészében a sikeres integrációs stratégiák előfeltétele. A romák befogadására irányuló stratégiáknak tiszteletben kell tartaniuk és fel kell ismerniük az EU értékeit, beleértve az emberi jogokat, a méltóságot és a diszkriminációmentességet. Alapvető fontosságú az EU diszkriminációellenes és esélyegyenlőségi törvényeinek hatékony végrehajtása és betartatása. Sok munka van még hátra a nemzeti és regionális szinteken, hogy a romák jogainak érintetlensége biztosítva legyen, beleértve a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést és kényszerkilakoltatásokat, valamint a romáknak az általuk igénybe vehető jogsegély- és

panaszemelési mechanizmusokkal kapcsolatos tudatosságának növelését. Szintén szükséges a közalkalmazottak és a magánszektorban alkalmazottak diszkriminációellenes képzése és a visszaélésekkel szembeni hatékony szankcionálási mechanizmus.

Azok a helyi kezdeményezések, amelyek a civil szervezetek és az oktatási, kulturális és vallási intézmények közötti együttműködésen alapulnak különösen hatékonyak mutatkoztak a rasszizmus elleni közvélemény formálásában. Előrelépéseket hozhatnak és fényt deríthetnek a romákkal szembeni diszkrimináció mértékére a nem roma lakosság részére szervezett sokszínűségi és kulturális tudatossági tréningek. A médiának kiemelten fontos szerepe van a roma és a többségi társadalom felfogásának formálásában.

A romáknak többletlehetőséget biztosító pozitív lépések, amelyek számos politikai területen átívelnek, az oktatástól a munkaerőpiacig különféle formákat ölthetnek, mint például helyek biztosítása az egyetemeken a hátrányos helyzetű csoportoknak, vagy az egészségügyi programok monitorozása az etnikumban.

A romák bevonása

A roma integrációs lépések hatékonyságát erősen befolyásolja a romáknak a megvalósításukban való részvétele. Alapvető fontosságú, hogy az intézkedések tükrözzék a romák szükségleteinek és gondjainak megértését. Sok roma politikai kezdeményezés esetében elmondható, hogy a romáknak korlátozott szerep jutott annak megalkotásában és kivitelezésében, annak ellenére, hogy az ő részvételük kulcsfontosságú minden szinten, legyen az európai, nemzeti, regionális vagy helyi. A roma társadalom olyan ismert alakjainak szerephez juttatása, mint például a közösség vezetői és a példaképek, fontos előnyököt hozhat a közösség felfogásainak és elvárásainak formálásában. A legnagyobb kihívás a roma és nem roma civil szervezetek hatékony bevonása és a civil szervezetek közötti megfelelő együttműködés marad. A romák politikai döntéshozatalban való hatékonyabb részvétele mind a nemzeti, mind pedig a helyi szinten elősegítené a specifikus szükségleteik jobb előtérbe kerülését. Ehhez szükség van a roma civil társadalom önszervező kapacitásának növelésére, hogy legyőzhessék a korlátozó tényezőket, mint a romák közötti információhiány az állampolgári jogaikat illetően, társadalmi peremre szorulásuk, nem megfelelő képességeik és a roma társadalmon belüli

megosztottság. Emellett szükségesek az érdekképviselési és politikai vezetési képzések, főleg a feltörekvő fiatal tanult roma generációban, akik kiemelten fontos szerepet játszhatnak a politikai döntéshozatalban és érdekképviselésben, valamint a roma nők hatékonyabb bevonásában.

Hatékony együttműködési partnerségek minden szinten

Az intézkedések sikerét biztosítandó hatékony partnerségeket kell kialakítani európai, nemzeti, regionális és helyi szinteken. Sok, a roma integráció szempontjából fontos, mint például oktatási, egészségügyi és lakhatási stratégia megvalósítása a helyi hatóságok hatáskörébe esik. A regionális és helyi szereplőknek kulcsfontosságú szerepe van a kormány politikájának és programjainak megvalósításában. Ugyanakkor a lentől felfelé építkező megközelítések, amelyek a civil társadalom szereplőit, civil szervezeteket, társadalmi és gazdasági partnereket és egyetemeket mozgósítják, hasznos előnyöket hozhatnak. EU-szinten is születniük kell a roma befogadásra irányuló, átfogó, hosszú távú megoldásoknak, amelyek a társadalmi és gazdasági helyzetüket és az előítéletek és diszkrimináció elleni küzdelmet célozzák meg. Szükséges a romák társadalmi befogadásával kapcsolatos közös alapelvek hatékony betartatása a politikai intézkedések tervezésében és megvalósításában, és nagyobb figyelmet kell szentelni a romák helyzetének javítására a meglévő koordinációs mechanizmusok keretein belül az oktatás, foglalkoztatottság és szociális védelem és befogadottság területén. A roma befogadási intézkedéseket hatékonyan kell beleszőni minden európai fő politikai irányvonalba, és megfelelő és rendszeres monitoring és kiértékelési mechanizmusoknak kell kísérniük őket. Emellett szükség van az EU politikai kezdeményezéseinek és a Roma Integráció Évtizedének összhangba hozására is.

6. Következtetések

A roma kisebbség hatékony integrálása előfeltétele sok közép- és délkelet-európai állam fenntartható növekedésének és társadalmi előrehaladásának. Különböző politikai kezdeményezések ellenére a romák szenvedésének megszüntetése általában véve korlátozott volt az elmúlt évtizedekben. A roma integrációs stratégiákhoz való megalapozott tudásalapú hozzáállás megköveteli a megbízható adatgyűjtési

mechanizmusok előtt álló akadályok megszüntetését és az elemzői és kiértékelési mechanizmusok növekedését. Van lehetőség az etnikai tényező stratégiai tervezésbe, megvalósításba és kiértékelésbe való integrálására. Sokat kell munkálkodni azért, hogy azonosítani lehessen a meglévő, sikeresnek bizonyult kezdeményezések erősítésére kínálkozó lehetőségeket.

Integrációs stratégiákat nem elszigetelten kell tervezni és megvalósítani, hanem azzal a céllal, hogy a romák bevonhatók legyenek az oktatás fősodrába és az egészségügyi rendszerbe. Azon egészségpolitikai kezdeményezéseknek, amelyek a romák és a többségi társadalom közötti egészség-egyenlőtlenségeket célozzák megszüntetni, összhangba kell kerülniük az oktatási, gazdasági, munkaerő-piaci, környezetvédelmi és területi intézkedésekkel, és a hosszú távú politikai keretrendszer szerves részét kell képezniük.

Emellett a megfelelő költségvetés és a pénzek hatékony felhasználása is nagyon fontos. A szociális segélymechanizmusokat fel lehetne használni arra, hogy megfelelő ösztönzést és lehetőséget biztosítsanak a roma közösségek számára önmaguk segítésére. Bár a roma befogadás fő felelősei a nemzeti kormányok; a kormányközi politikai keretrendszerek elősegíthetik a politikai elkötelezettséget, és befolyást gyakorolhatnak, valamint elősegíthetik az országok, régiók és önkormányzatok közötti tudás és tapasztalat-cserét.

ÖSSZEFOGLALÁS

A romák az Európai Unió legnagyobb etnikai kisebbségét alkotják, és Közép- és Délkelet-Európa számos országában a társadalom gazdaságilag és társadalmilag érzékeny rétegeiben képviselik magukat leginkább. A rendelkezésre álló kutatások kirívóan nagy különbségeket mutatnak a roma és a többségi társadalom egészségi állapota között. Az elmúlt évtizedek során egy sor kezdeményezés született a romák egészségi és társadalmi helyzetének javítására, ám ezek korlátolt sikerrel jártak.

Ez a disszertáció a romák és a többségi társadalom közötti egyenlőtlenségek jobb megértésére törekszik, valamint azon tényezők feltárására, amelyek a meglévő stratégiák hatékonyságát korlátozzák, valamint javaslatot tesz arra, hogyan lehet ezeket a korlátokat leküzdeni. Ez a disszertáció átfogó képet kíván festeni azáltal, hogy az egészséget számos, a roma populáció egészségének javítására közvetlen hatással lévő stratégia kontextusába ágyazza. A disszertáció alapját az irodalom rendszerezett áttekintése, valamint a politikai dokumentumokat is felölelő kutatómunka és a törvényhozókkal, illetve a civil társadalom képviselőivel folytatott tematikus interjúk értékelése képezi.

A bizonyítékokon alapuló stratégiák, a hosszú távú politikai elkötelezettség, az ágazatközi koordináció, a romákkal szembeni előítéletek legyőzésére tett lépések, a költségvetés megfelelő és hatékony kihasználása, a privát szektor fokozott bevonása és a romák politikai döntéshozatalba és megvalósításba való növekvő bevonása a siker előfeltételeiként azonosíthatók. A roma integrációhoz való megalapozott tudásalapú hozzáállás megköveteli a megbízható adatgyűjtési mechanizmusok előtt álló akadályok megszüntetését és az elemzői és kiértékelési mechanizmusok és a vizsgálati lehetőségek fejlesztését, hogy a sikeres kezdeményezések továbbvitelének lehetősége adott legyen.

A romák és a többségi társadalom közötti egészség-egyenlőtlenségeket célzó egészségpolitikai kezdeményezéseket összhangba kell hozni az oktatási, gazdasági, munkaerőpiaci és területi fejlesztési intézkedésekkel. Az integrációs stratégiákat nem elszigetelten, hanem az általános, a romákat a szélesebb gazdasági és társadalmi fejlődési folyamatokba integrálni kívánó közpolitikával együttesen kell tervezni.

Kulcsszavak Egészségpolitika, közpolitika, etnikai kisebbség és hatékonyság

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Őszinte hálámat szeretném kifejezni témavezetőmnek, Ádány Róza professzorasszonynak a folyamatos támogatásáért és iránymutatásáért. Köszönettel tartozom Martin McKee professzor, Piroska Östlin, Livia Járóka, Sándor Virág, Mark Dávid, Heather Doyle, Alina Covaci, Földes Éva, Anush Bezhanyan, Ürmös Andor, Kósa Karolina, Winkler Gábor, Csongor Anna, Lukács György és Buzetzky Tünde értékes javaslataiért. Hlásan köszönöm a családomnak is a támogatását és végtelen biztatását.

Iktatószám: DEENKÉTK /22/2012.
Tételszám:
Tárgy: Ph.D. publikációs lista

Jelölt: Fésüs Gabriella

Neptun kód: YG03E5

Doktori Iskola: Egészségtudományok Doktori Iskola

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

1. **Fésüs, G.**, Östlin, P., McKee, M., Ádány, R.: Policies to improve the health and well-being of Roma people: The European experience.
Health Policy. Epub ahead of print (2012)
DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.healthpol.2011.12.003>
IF:1.383 (2010)
2. Kósa, Z., Széles, G., Kardos, L., Kósa, K., Németh, R., Országh, S., **Fésüs, G.**, McKee, M., Ádány, R., Vokó, Z.: A Comparative Health Survey of the Inhabitants of Roma Settlements in Hungary.
Am. J. Public Health. 97 (5), 853-859, 2007.
DOI: <http://dx.doi.org/10.2105/AJPH.2005.072173>
IF:3.612

További Közlemények

3. **Fésüs G.**, McKee M., Ádány R.: Roma integrációs politikák az Európai Unióban.
Népegészségügy 88 (4), 311-319, 2010.
4. Kósa Z., Széles G., Kardos L., Kósa K., Németh R., Országh S., **Fésüs G.**, McKee M., Ádány R., Vokó Z.: A telepszerű körülmények között élők összehasonlító egészségfelmérése.
Népegészségügy 86 (1), 5-14, 2008.

